

ผีบรรพบุรุษ : อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

Ancestral Spirits: Influence on the Way of Life of the Thai Yuan-Lanna Ethnic Group

ไพฑูริย์ มละสีวะ¹ และ จรัส ลีกา²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Phathairat Mulaseewa¹ and Jaras Leeka²

Mahachulalongornrajavidyalaya University KhonKaen Campus^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: Police.phathairat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผีบรรพบุรุษที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา พบว่า ผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปรัชญาและความเชื่อ เป็นลักษณะของแนวทางการดำเนินชีวิตที่เกิดจากคติความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นกฎเกณฑ์และวิถีวัฒนธรรมของสังคม เช่น ความเชื่อเรื่องความกตัญญูแก่ผู้ที่ลูกหลานมีต่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย 2) ด้านศิลปะ ได้ถูกสะท้อนออกมาในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถและวิหารต่าง ๆ รวมทั้งวรรณกรรม ตำนาน และนิทานพื้นบ้าน 3) ด้านวัฒนธรรม สะท้อนออกในรูปแบบของภาษา การแต่ง และการบริโภคอาหาร และ 4) ด้านประเพณี ทำให้เกิดประเพณีขอฝน ประเพณีส่งปู่แณย่าแณ ประเพณีปอย และประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

คำสำคัญ: ผีบรรพบุรุษ; อิทธิพล; กลุ่มชาติพันธุ์; ไทยวน-ล้านนา

* ได้รับบทความ: 7 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 21 มิถุนายน 2565

Received: 7 April 2022; Revised: 14 June 2022; Accepted: 21 June 2022

Abstract

This academic article aims to present the ancestral spirits that influence the way of life of the Thai Yuan-Lanna ethnic group. The result of this studies reveals that the ancestral spirits have influenced the way of life of the Thai Yuan-Lanna ethnic group in 4 aspects as follows. 1) Philosophy and Belief: it is a characteristic of a way of life that arises from beliefs that have been passed down from ancestors and practiced until becoming rules and cultural ways of society. For example, beliefs about gratitude children have for their parents and grandparents. 2) Art: it has been reflected in the murals of the Buddhist temples including literature, legends and folk tales. 3) Culture: it is reflected in the form of language, writing and food consumption and 4) Tradition: it causes the tradition to ask for rain, Song-Puthean-Yathean Tradition, Poi Tradition and Songkran Tradition etc.

Keywords: Ancestral Spirits; Influence; Ethic Group; Thai Yuan-Lanna

บทนำ

ชาวไทยวน-ล้านนามีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธ ทั้งสามความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวนนั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา (วิลเลียม คลิฟตัน ดีออตต์, 2562 : 226) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนหรือล้านนาเป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ทางการเมืองและวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือของไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีรากเหง้าหรือต้นเค้าบรรพบุรุษมาจากเมืองเชียงแสนหรืออาณาจักรโยนก ชื่อโยนกจึงเพี้ยนมาเป็นชื่อชาติพันธุ์ “ยวนหรือโยน” กระทั่งอาณาจักรโยนกได้ล่มสลายจากภัยทางธรรมชาติ คนเหล่านี้จึงได้เคลื่อนย้ายมาสร้างเมืองใหม่ โดยตั้งชื่อว่า “เชียงใหม่” และเรียกขอบเขตของอำนาจแห่งนี้ว่า “อาณาจักรล้านนา (ลานนา)” หลังจากนั้นเชียงใหม่จึงเป็นอู่วัฒนธรรมของชาวไทยวนก่อเกิดของความเชื่อ กฎเกณฑ์ จารีต วิถีชีวิตและการผลิต การรักษาโรค ศิลปะ การศึกษา โดยมีลักษณะทางวัฒนธรรมภายใต้ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและศาสนาพุทธ การรวมกลุ่มภายใต้โครงสร้างเครือญาติ ศิลปวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ล้านนาเดิม และจากกลุ่มอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลต่อล้านนา ทำให้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยวน

มีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลง ช่วงชิงในบางช่วงเวลา ก่อให้เกิดการนิยามตัวตนใหม่ เรียกว่า “คนเมือง” เพื่อสร้างความแตกต่างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอื่น ๆ เหล่านั้น แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่ รัชชาติสมัยใหม่และการเข้ามาของแนวคิดใหม่ ๆ เช่น การสร้างความเป็นไทย การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตและการผลิตแบบใหม่ ค่านิยมและคุณค่าใหม่ ๆ ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้วิถีชีวิตความเชื่อ และระบบโครงสร้างเดิมของชาวไทยวนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามมีชาวไทยวนบางกลุ่ม ได้พยายามที่จะลดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความทันสมัยเหล่านั้นด้วยการหันกลับมาทบทวนการรวมกลุ่ม พื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อบางอย่างเพื่อดำรงอัตลักษณ์ของคนไทยวนในสังคมปัจจุบัน (วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์ , 2562 : 227)

คนไทยวน จะเรียกตนเองว่า “ชาวยวน” ยังนิยามตนเองตามชื่อเมือง เช่น ชาวเชียงใหม่ ชาวลำพูน ชาวลำปาง เป็นการเรียกตนเองตามพื้นที่และขึ้นอยู่กับบริบทที่ต้องเผชิญว่าเขานิยามว่าเป็นใครมาจากไหน นอกจากนี้ ชาวไทใหญ่ ลัวะ พม่า กะเหรี่ยง เรียกคนไทยวน ว่า “ไตยวน” “ไตย่น” “โยน” หรือ เรียกลาวโยน ลาวเฉียง อีกทั้งยังเรียกแบ่งแยกลาว ออกเป็น “ลาวพุงดำ” ลาวพุงขาว” โดยแยกตามการนิยามสีก ตามร่างกายของชาวลาวพุงดำ ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 5 มีการนิยาม คำว่า “ลาว” ใหม่ ซึ่งเรียกว่า “ลาวเฉียง” แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “ลาว” มีความหมายในเชิงลบเป็นการดูถูกหรือดูแคลนในเชิงชาติพันธุ์ที่ต่ำกว่า จากกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ (กลุ่มหลัก) (วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์, 2562 : 228) แต่อย่างไรก็ตาม คนยวน นิยามตนเองว่าเป็น “คนเมือง” นั้น มีพัฒนาการทางบริบทสังคมและประวัติศาสตร์ ดังที่ สงวน โชติสุขรัตน์ (2561) อธิบายว่า เป็นค่านิยามตนเองเพื่อต้องการแบ่งแยกความแตกต่างไปจากชาวพม่าที่ปกครองล้านนา โดยนิยามคำว่า “คนเมือง” ที่ให้ความหมายถึง คนที่อยู่มาก่อน ตั้งรกรากปักถิ่นฐาน ทำไร่นามาก่อนจะถูก ชาวพม่าเข้ามายึดครอง ฉะนั้น จึงเกิดความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง คือ ม่าน (พม่า) กับคนเมือง (คนยวน) คำว่า “คนเมือง” ยังให้นิยามที่แตกต่างไปจากคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่อีกด้วย พร้อมกับความแตกต่างไปจากคนไทสยามที่มาจากทางใต้ แต่ชาวสยามจะเรียกคนล้านนาว่า เป็น “ลาว” ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับคนเมือง อย่างไรก็ตามปัจจุบันคำว่า “คนเมือง” เป็นคำเรียกที่บ่งบอกอัตลักษณ์ ของตนเองให้กับคนอื่น ดังที่มีคำว่า “หมู่เฮาคนเมือง” ดังที่ จิตร ภูมิศักดิ์ (2524) ได้อธิบายการเกิดขึ้น ของคำว่า “คนเมือง” คำนี้มาจากการเลือกใช้คำเพื่อตอบโต้และปลดปล่อยตนเองจากการดูถูกเหยียดหยามทางชาติพันธุ์ทั้งในกลุ่มชาวไทยด้วยกันเองและกับชาวพม่า ฉะนั้นการประกาศใช้คำว่า “คนเมือง” เพื่อแสดงว่าตนเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมไม่ใช่คนป่าหรือชาวดอยหรือคนป่าเถื่อนแต่อย่างใด (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 13-14)

ชาวไทยวน-ล้านนา มีความเชื่อมาแต่โบราณตั้งแต่ก่อนตั้งอาณาจักรล้านนา อันเป็นความเชื่อ ในลัทธิบูชาผีบรรพบุรุษหรือการนับถือผี เช่น คนในสังคมบุพกาลทั่วไป ย้อนอดีตไปเมื่อพันกว่าปีที่แล้ว

ก่อนมีอาณาจักรโยนกนาคนาคพันธุ์ ดินแดนภาคเหนือมีชาวลัวะ (ลาวะ) ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองที่นับถือผี ผีที่สำคัญคือ ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน ผีน้ำ ผีป่าเขา ฯลฯ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 15) แต่ด้วยการอยู่ภายใต้อำนาจทางสังคมและการเมืองของขอมโบราณที่ได้รับเอาศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จากอินเดียอีกทอดหนึ่งทำให้อิทธิพลความเชื่อนี้เข้ามายังภาคเหนือด้วย จวบจนเริ่มรับเอาพุทธศาสนามาประดิษฐานในอาณาจักรโยนกนาคนาคพันธุ์ เจริญต่อเนื่องมาจนอาณาจักรหิรัญนครเงินยาง อาณาจักรหริภุญชัย และเจริญขึ้นมากในอาณาจักรล้านนา (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2554 : 14)

การนับถือผีของคนไทยวน - ล้านนา โบราณนั้นให้ความสำคัญกับทิศเบื้องบนหรือท้องฟ้าเป็นใหญ่เชื่อว่าเป็นผีแถนหรือผีฟ้าผู้ให้กำเนิดมนุษย์มีพลังอำนาจสูงสุด รองลงมา ถือทิศเบื้องล่างหรือใต้ดินเป็นที่สถิตของปีศาจผีร้ายที่น่ากลัว บนโลกที่มนุษย์อยู่ทุกทิศมีผีประเภทต่าง ๆ ที่ให้คุณให้โทษได้เช่นกัน ดวงอาทิตย์และพระจันทร์ถือเป็นเครื่องมือในอำนาจของผีแถนมีทิศทางขึ้น - ลง หลัก คือ ทิศตะวันออกและตะวันตก ทิศตะวันออกเป็นตัวแทนทิศด้านดี ทิศตะวันตกเป็นทิศด้านร้าย ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวลัวะพื้นถิ่นและชาวไทยวนและไทกลุ่มต่าง ๆ เช่นกัน ความเชื่อเรื่องเทวดามาแทนที่ผีในตำแหน่งที่สูงขึ้น พระอินทร์อยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้าเป็นหัวหน้าเหล่าเทวดาทั้งหลายมีเทวดาประจำทิศทั้งสี่ พระพรหมอยู่สูงเหนือระดับสวรรค์สูงขึ้นไปอีก สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เป็นที่บูชาสักการะของชาวไทยวน - ล้านนาโบราณ (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2554 : 15)

เหตุผลการเขียนบทความทางวิชาการเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอแนวคิด ความเป็นมาของผีบรรพบุรุษและกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของไทยในปัจจุบันนี้ ตลอดจนแนวคิดผีบรรพบุรุษนี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาในด้านปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี อย่างไรบ้าง ซึ่งมีเนื้อหาที่จะนำเสนอต่อไปนี้

แนวคิดผีบรรพบุรุษ

1. แนวคิดผีบรรพบุรุษ

ชาวไทยวน - ล้านนา มีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธ ทั้งสามความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวนนั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา

ผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่เคยเป็นปู่ย่า ตายาย รวมทั้งผีที่เคยเป็นญาติผู้ใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ที่เสียชีวิตไปแล้ว เช่น ผีปู่ย่า ผีตายาย ผีพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาเชื่อกันว่าผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่เคยเป็นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของตน (สุจิต วงษ์เทศ, 2560 : 40-41)

2. ความหมายผีบรรพบุรุษ

ในชีวิตประจำวันของชาวไทยวน - ล้านนา จะผูกโยงกับความเชื่อเรื่องผีและผิดผี ความเชื่อดังกล่าวได้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตและกรอบในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยผีที่เป็นฐานสำคัญในชีวิตของชาวไทยวน คือ “ผีบรรพบุรุษ” ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตทุกบ้านมีผีประจำตระกูลที่เรียกว่า “ผีปู่ย่า” หรือบางครั้งก็เรียกว่า “ปู่เยอ-ย่าเยอ” โดยพี่สาวคนโตของตระกูลนั้นจะต้องเป็นผู้สืบทอดและรับทำพิธีเช่นไหว้เลี้ยงผี (สุจิต วงษ์เทศ, 2560 : 38-39)

ความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ จะพบได้ในบ้านเรือนไทยวน คือ มีการสร้างหิ้งผี “หิ้งผีย่า” และ “หิ้งผีปู่” บนหิ้งมีกระถางธูปและแจกันดอกไม้ โดยหิ้งผีย่านี้จะตั้งอยู่ในห้องเฉพาะในบ้าน และห้ามคนนอกตระกูลเข้ามาในห้องหิ้งผี ถ้ามีคนนอกเข้ามาจะถือว่าเป็นการผิดผี และจะต้องทำพิธีขอขมา สำหรับหิ้งผีปู่ จะสร้างขึ้นเป็นศาลให้อยู่ภายนอกบ้าน คล้ายกับศาลเจ้าที่ ภายในจะมีเพียงกระถางธูป ภาตรอง พวงมาลัยและขวดน้ำ (วิไล พานิชพันธ์, 2548 : 17)

การเซ่นไหว้บูชาผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษ (ผีบรรพชน) จะเกิดขึ้นในช่วงโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดงานแต่งงาน เมื่อมีคนในตระกูลทำผิดผี หรือโอกาสการเลี้ยงผีประจำปี ในพิธีการเลี้ยงผีจะมีเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ไก่หรือหัวหมู ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือสถานภาพของแต่ละบ้าน นอกจากการนับถือต่อผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวไทยวนในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ยังมีการนับถือผีประจำหมู่บ้านร่วมกัน ที่เรียกว่า “ปู่เสี้ยวบ้าน” การบูชาเซ่นไหว้ต่อผีประจำหมู่บ้านนี้จะเกิดขึ้นในโอกาสการจัดงานประจำปีในหมู่บ้าน เช่น งานวัด หรืองานบวช เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

1. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาทางชาติพันธุ์ มีรากฐานการศึกษามาจาก Max Weber (อ้างถึงใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน, ม.ป.ป.) ที่ชี้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มสมาชิกที่เชื่อว่าสืบสายโลหิตมาร่วมกัน เนื่องมาจากความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายภาพหรือขนบธรรมเนียมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างร่วมกัน หรืออาจเกิดขึ้นจากความทรงจำ ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง หรือช่วงเวลาของการอพยพ

สำหรับกรนิยามความเป็นชาติพันธุ์ Keyes (อ้างถึงใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน, ม.ป.ป.) ได้นำเสนอว่า ต้องมีเป้าหมายหลอมความรู้สึกละเอียด เช่น ภาษาของกลุ่มสมาชิกที่ใช้สื่อสารกัน นิทานหรือเรื่องเล่าที่สมาชิกกลุ่มใหญ่มีความเชื่อร่วมกัน และบริบททางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกในกลุ่มมีประสบการณ์ร่วมกัน นอกจากนี้บริบทความสัมพันธ์และการปรับเปลี่ยนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ยังสัมพันธ์กับรัฐชาติ สมัยใหม่ ซึ่งเขาได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของความรู้สึกละเอียดนิยม

ที่เกิดขึ้น ระหว่างการสร้างรัฐชาติกับพัฒนาการของจิตสำนึกชาติพันธุ์ นอกจากนี้ การสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ นอกจากจะ เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และยังเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติพันธุ์ การปฏิบัติหรือการแสดงออกที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ ได้แก่ ภาษา ประเพณี ความเชื่อและนิทาน ปรัมปรา ที่กล่าวถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษในการสร้างกลุ่มและถิ่นที่อยู่ ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ และต้องการรักษากลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองไว้ และการนับถือเครือญาติหรือบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นการแสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน หรือเป็นส่วนหนึ่งของตระกูล เป็นการสร้างความรู้สึกความเป็นที่เป็นนื่อง ทำให้เกิดพลังที่จะประพุดิตนตามแบบอย่างที่ถูกคัลในสังคมของตนปฏิบัติสืบทอดกันมา (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

2. ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า "ชาติพันธุ์" และ "ชาติพันธุ์วิทยา" เป็นคำใหม่ซึ่งได้บัญญัติไว้ในราชบัณฑิตยสถาน หมายถึงกลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกันและที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น ไทย พม่า กะเหรี่ยง จีน ลาว เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้ หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปรพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วยผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์และในขณะเดียวกันก็สามารถเ้าอารมณ์ ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกันความรู้สึกผูกพันนี้อาจ เรียกว่า "สำนึก" ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณะ (Ethnic Identity) การทำความเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์ จำเป็นจะต้องพิจารณาเปรียบเทียบเชื้อชาติ สัญชาติ และชาติพันธุ์ได้ ดังนี้

1. เชื้อชาติ (Race) คือ ลักษณะทางชีวภาพของคน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะรูปรพรรณ สีผิว เส้นผม และตา การแบ่งกลุ่ม เชื้อชาติ (Racial Group) ฯลฯ การแบ่งแยกกลุ่มคนตามลักษณะทางชีวภาพนี้ มีความสำคัญในสังคมที่สมาชิกในสังคมมาจากบรรพบุรุษที่ต่างกัน และมีสีผิว และรูปรพรรณ สันฐาน ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

2. สัญชาติ (Nationality) คือ การเป็นสมาชิกของประเทศใดประเทศหนึ่งตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางชีวภาพและวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันได้ การเป็นสมาชิกของประเทศย่อมหมายถึงการเป็นประชาชนของประเทศนั้น ผู้ที่อพยพมาจากที่อื่น เพื่อมาตั้งถิ่นฐานสามารถโอนสัญชาติมาได้ ผู้ที่เปลี่ยนสัญชาติ คือ ผู้ที่เปลี่ยนฐานะจากการเป็นประชาชนของประเทศหนึ่ง มาเป็นประชาชนของอีกประเทศหนึ่ง

3. ชชาติพันธุ์ (Ethnicity หรือ Ethnos) คือ การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น ไทย พม่า กะเหรี่ยง จีนลาว เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้ หมายถึง บรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปรพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ (นิติ ภาวครพันธุ์, 2558 : 28-29)

3. ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา

การจะกำหนดชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนหรือล้านนานั้น ในทางวิชาการไทยได้อาศัยการนิยามที่มาจากตำนาน พงศาวดาร บันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ได้จากการรวบรวมและศึกษาวิจัย เช่น ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์และสังคิตวงศ์ ได้ระบุชื่อถึงล้านนามีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ โดยใช้ชื่อเรียกว่า “พิงครัฐ” และมีคำว่า “โยนรัฐและโยนประเทศ” ซึ่งหมายถึงแคว้นโยนก แต่ชาวล้านนาในสมัยดังกล่าวจะนิยามตนเองหลากหลายชื่อ เช่น ไตหรือไท ไทโยน ไทยวน ตำนานสุวรรณคำแดง ตำนานเจ้าอินทวิชิต ที่ใช้ชื่อเรียกชาวล้านนาว่า “ไทยวน” อย่างชัดเจน ซึ่งในตำนานได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยวนกับลัวะ หรือคำบงสรวงในพิธีไหว้ปู่สะย่าสะที่กล่าวว่า “ลัวะเยยะไร่ อย่าหื้อตายคา ไทยเยยะนา อย่าหื้อตายแดดและเหี่ยวแห้ง” พิจารณาจากบันทึกของชาวอยุธยา ที่ระบุใน ลิลิตยวนพ่าย ที่เล่าถึงความพ่ายแพ้ของกษัตริย์เชียงใหม่ต่อกษัตริย์อยุธยา และในตำนานดังกล่าวยังเรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” และตามเอกสารในสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” “ลาวโยน” ซึ่งการเรียกลักษณะนี้อาจจะเรียกตามอย่างพม่าที่เคยปกครองล้านนา โดยพม่าจะเรียกล้านนาว่า “โยน” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 13-14)

ดังนั้น จากตำนาน พงศาวดาร และบันทึกเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทำให้ในทางวิชาการไทยได้นิยามชื่อเรียกว่าชาวไทยวน โดยอ้างอิงจากตำนานดังกล่าว อย่างไรก็ตาม คนล้านนาได้นิยามตนเองในชื่อที่รู้จักกันดี คือ คนเมือง ซึ่งชื่อนี้ได้ปรากฏในช่วงรอยต่อการปกครองของพม่าจนถึงปัจจุบัน

ชาวล้านนาจะเรียกชื่อตนเองว่า “คนเมือง” แต่ชาวล้านนาถูกเรียกชื่อจากคนนอกหรือคนอื่น ๆ แตกต่างกันไป เช่น ชาวพม่าเรียกชาวล้านนาว่า “โยน” และจะลงท้ายด้วยชื่อเมือง เช่น โยนเชียงใหม่ โยนลำปาง หรือแม้แต่การเรียกชื่อจำพวกผลิตภัณฑ์จากล้านนาอย่างเครื่องเงินแบบเชียงใหม่ว่า “โยนเถ่” และยังคงเรียกนิยาสานาจากเชียงใหม่ ว่า “เกิ้งโยน” (เกิ้ง แปลว่า นิกาย) (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 54-55)

เช่นเดียวกันนี้ ชาวอยุธยา เรียกชาวล้านนา ว่า “ยวน” ดังที่พบจากรรณกรรมเรื่อง “ลิลิตยวนพ่าย” หมายถึง ล้านนาพ่ายแพ้ให้แก่อยุธยา ลิลิตยวนพ่ายเขียนขึ้นมา เพื่อสดุดีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ที่ทรงมีชัยชนะในสงครามกับพญาติโลกราช กษัตริย์เชียงใหม่ ในราว พ.ศ.1990 จากลิลิตดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า ชาวอยุธยาสมัยนั้นเรียกคนล้านนาว่า “ยวน” ทั้งนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์กลับนิยามคนล้านนาว่า “ลาว” ดังที่เอกสารในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” “ลาวโยน” “ลาวเสียง” และ “ลาวพุงดำ” “ลาวพุงขาว” ซึ่งจะพบว่า ในสมัยดังกล่าวสยามเรียกเมืองประเทศราชทางเหนือว่า “ลาว” แต่ต่อมาในช่วงการเปลี่ยนแปลงหรือ การปฏิรูปหัวเมืองในล้านนาโดยใช้ชื่อใหม่เป็น “มณฑลพายัพ” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

อย่างไรก็ตาม ล้านนาภายใต้สยาม ทำให้เจ้าเมืองล้านนาได้กลับมามีบทบาทในด้านการปกครองอีกครั้ง ทั้งเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง การกลับเข้ามาปกครองเมือง ส่งผลให้สามารถฟื้นฟู รื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณีของไทยวนขึ้นมา เช่น ภาษาเขียน ภาษาพูด ความคิด ศิลปะจึงได้รับการสืบทอดอีกครั้ง จนกระทั่ง เกิดการเปลี่ยนแปลงการนิยามชื่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จากที่เรียกว่า “คนยวน” มาสู่นิยามใหม่ว่า “คนเมือง” ซึ่งกรณีการนิยามชื่อใหม่นี้ยังไม่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นมาในช่วงใด (ธนศ เจริญเมือง, 2554 : 12-14)

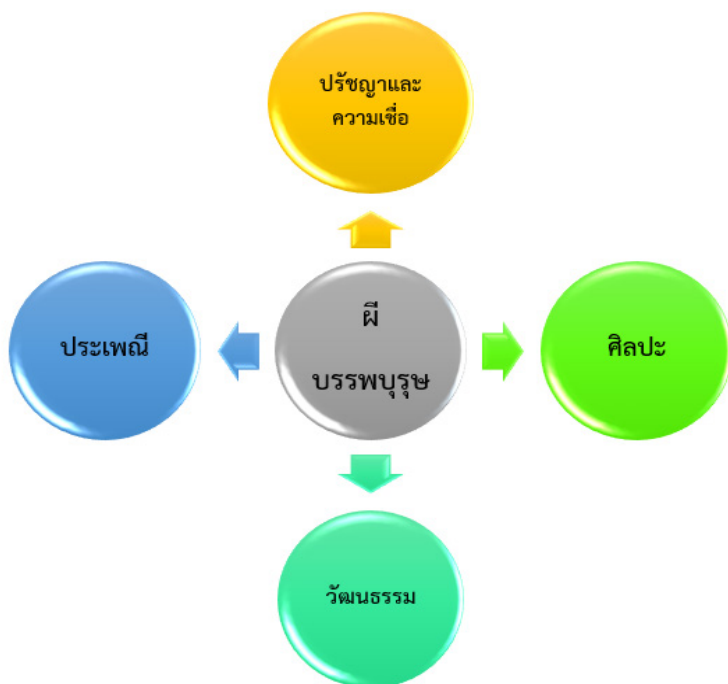
4. วิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา

ก่อนหน้า ทศวรรษ 2500 วิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยวน-ล้านนาจะมีความเรียบง่าย เช่น เมื่อมีการพบปะกันจะมีคำทักทายว่า “ไปไหนมาเจ้า” และจะตอบกลับว่า “ไปแ่อวมา” ซึ่งหมายถึง ไปเที่ยว หรือเมื่อมีการไปเยี่ยมบ้านไทยวน-ล้านนา เจ้าบ้านจะทักว่า “มาแ่อวกาเจ้า” ถ้าช่วงเวลาเมื่ออาหาร จะมีการทักทายว่า “กินข้าวแล้วกาเจ้า” จึงจะชวนกินข้าวด้วยกัน ถ้าแขกปฏิเสธก็จะถือเป็นการรังเกียจ เจ้าบ้าน สำหรับคนหนุ่มสาวในยามเย็นของหนุ่ม ๆ จะไปนั่งล้อมวงและแ่อวสาว (จีบสาว)

สำหรับวัฒนธรรมการเลือกคู่ครองของหญิงชายชาวไทยวน จะให้สิทธิเสรีในการเลือกคู่ครอง แต่อยู่ในขอบเขตภายใต้ผู้ปกครอง โดยจะเปิดโอกาสให้มีการ “อู้สาว” ภายในบ้านฝ่ายหญิงเพื่อพ่อแม่ ได้สังเกตและควบคุมอยู่ห่าง ๆ เพราะว่าถ้ามี “การผิดผี” ที่มีการสัมผัสแตะเนื้อต้องตัวกัน จะต้องมีการกระบวนการทำพิธีสู่การกินอยู่ตามประเพณี งานแต่งงานฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายจัดเลี้ยงและทำพิธีเลี้ยงผี และเรียกว่า “การเอาผัวเอาเมียหรือกินแขก” เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องเข้ามาอยู่กับครอบครัว ฝ่ายหญิงประมาณหนึ่งปีเพื่อช่วยงานในไร่นาและรับคำแนะนำในการทำมาหากินหรือแนวทางการครองชีพ ดังที่คำกล่าวในภาษาคำเมืองว่า “หนุ่มสาวเอากันใหม่ น้ำพริกน้ำเกลือยังบ่เข้าสู่ดั่ง (รูจุมก) ยังบ่รู้จัก ทุกข์เพื่อ (ครึ่ง)” (หมายถึง สาวแต่งงานใหม่ ยังไม่รู้รสของความทุกข์ลำบาก จึงต้องอบรมเสียก่อน) หลังจากนั้นเมื่อคู่บ่าวสาวจะต้องแยกไปตั้งครอบครัวสร้างเรือนใหม่ การแยกครัวใหม่นี้อาจจะมีการตั้ง บ้านเรือนในละแวกใกล้เคียง พ่อแม่จะคอยแนะนำอาชีพที่ส่วนใหญ่จะคล้อยตามวิธีการดำรงชีพของ พ่อแม่ คือ ทำไร่ทำนา ฉะนั้นพ่อแม่จึงคล้ายกับเป็นพี่เลี้ยงจนกว่าลูก ๆ จะมีฐานะการครองชีวิตที่ดีขึ้น (ธนศ เจริญเมือง, 2554 : 15-16)

เมื่อใช้ชีวิตแยกจากพ่อแม่ ผู้ชายและผู้หญิง จะมีการแบ่งหน้าที่กันตามจารีตประเพณี คือ ผู้ชายจะมีหน้าที่ดูแลสัมมบ้าน (มูมเมือง) เช่น การแผ้วกวาดบริเวณนอกบ้านและทำงานที่ติดกับนอกบ้าน ส่วนผู้หญิง จะทำหน้าที่ในการดูแลสัมมในเรือนหรือบ้าน จะเป็นการกวาดบ้าน ดูแลเรื่องอาหาร น้ำ เครื่องใช้ และเสื้อผ้าให้สามีและลูก ๆ ในบ้านเมื่อถึงเวลามื้ออาหาร จะมีการเรียกรวมทานข้าวร่วมกัน หลังจากเสร็จจากมื้ออาหารเย็นแล้ว ผู้ชายและผู้หญิงจะนั่งเคี้ยวเมี่ยงหรือสูบบุหรี่ที่ชานเรือนกัน

อิทธิพลผีบรรพบุรุษต่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

ภาพที่ 1 อิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา ใน 4 ด้าน

จากแผนภาพนี้แสดงอิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านปรัชญาและความเชื่อ

ชาวไทยวน-ล้านนา มีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธทั้ง 3 ความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวน-ล้านนานั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา (สงวน โชติสุขรัตน์, 2562 : 70-71)

ในชีวิตประจำวันของชาวไทยวน - ล้านนา จะผูกโยงกับความเชื่อเรื่องผีและผิดผี ความเชื่อดังกล่าวได้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตและกรอบในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยผีที่เป็นฐานสำคัญในชีวิตของชาวไทยวน-ล้านนา คือ “ผีบรรพบุรุษ” ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ทุกบ้านมีผีประจำตระกูลที่เรียกว่า “ผีปู่ย่า” โดยที่สาวคนโตของตระกูลนั้นจะต้องเป็นผู้สืบทอดและรับทำพิธีเซ่นไหว้เลี้ยงผี (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 19)

ความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ จะพบได้ในบ้านเรือนไทยวน คือ มีการสร้างหิ้งผี “หิ้งผีย่า” และ “หิ้ง ผีปู่” บนหิ้งมีกระถางธูปและแจกันดอกไม้ โดยหิ้งผีย่านี้อาจตั้งอยู่ในห้องเฉพาะในบ้าน และห้ามคนนอกตระกูลเข้ามาในห้องหิ้งผี ถ้ามีคนนอกเข้ามาจะถือว่าเป็นการผิดผี และจะต้องทำพิธีขอขมา สำหรับหิ้งผีปู่ จะสร้างขึ้นเป็นศาลให้อยู่ภายนอกบ้าน คล้ายกับศาลเจ้าที่ ภายในจะมีเพียงกระถางธูป ถาดรอง พวงมาลัยและขวดน้ำ

การเซ่นไหว้บูชาผีประจำตระกูล จะเกิดขึ้นในช่วงโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดงานแต่งงาน เมื่อมีคนในตระกูลทำผิดผี หรือโอกาสการเลี้ยงผีประจำปี ในพิธีการเลี้ยงผีจะมีเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ไก่ หรือหมู ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือสถานภาพของแต่ละบ้าน นอกจากการนับถือต่อผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวไทยวนในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ยังมีการนับถือผีประจำหมู่บ้านร่วมกัน ที่เรียกว่า “ปู่เสี้ยวบ้าน” การบูชาเซ่นไหว้ต่อผีประจำหมู่บ้านนี้จะเกิดขึ้นในโอกาสการจัดงานประจำปีในหมู่บ้าน เช่น งานวัด หรืองานบวช (สงวน โชติสุขรัตน์, 2562 : 80-83)

2. ด้านศิลปะ

วิถีชีวิตของชาวไทยวน-ล้านนา มีความเกี่ยวพันอยู่กับความเชื่อและประเพณีมากมายในพิธีกรรมเหล่านี้จะพบว่า ศิลปะการแสดง ดนตรีจะมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะในพิธีกรรมเกี่ยวกับแนวผีหรือพิธีเลี้ยงผี ที่เรียกว่า การฟ้อนผี (การฟ้อนรำ) การฟ้อนจึงเป็นวัฒนธรรมของชาวล้านนาเกือบทุกชาติพันธุ์ ทั้งไทยวน ไทยอง ไทเขิน ลักษณะของการฟ้อน แบ่งเป็น 2 แบบคือ แบบดั้งเดิมและแบบที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลีลาท่าทำที่อ่อนช้อยรวมทั้งการแต่งกายตาม

ชุดวัฒนธรรมร่วมกับการบรรเลง ขับร้องด้วยวงเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา เช่น วงซอ ซึ่ง วงกลองแอว วงปี่ ฯลฯ กิจกรรมการเล่นเหล่านี้จะนิยมเล่นในงานประเพณีหรือต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

เครื่องดีด สี ตีและเป่า ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีสำคัญของการแสดงในวัฒนธรรมไทยวน - ล้านนา จะมีเครื่องดนตรีประเภทเป่า ประกอบด้วย ปี่ แคนและขลุ่ย ประเภทเครื่องดีดมีสองชนิด คือ เพียะ (อ่าน “เพี้ยะ”) และ ซึง ส่วนประเภทเครื่องสี ใช้สายคันชักกับสายเส้นลวดทองเหลืองที่ขึงตั้งอยู่ คือ ซอ จะเรียกว่า สะล้อ ที่นิยมบรรเลงคือซอ 2 สาย ส่วนซอ 3 สายไม่ค่อยมีผู้นิยมเล่น เพราะเล่นยากกว่า ประเภทเครื่องตีที่ทำด้วยไม้ เช่น เกราะพาทย์ (อ่าน “ปาด”) คือ ระนาด เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ เช่น ช้อง กังสดาล ฉิ่ง ฉาบ และเครื่องตีที่ทำการด้วยการชิงหนังสัตว์ให้ตึงเป็นแผ่น ได้แก่ กลอง เป็นต้น

3. ด้านวัฒนธรรม

พื้นฐานทางสังคมของวัฒนธรรมไทยวน-ล้านนาแตกต่างจากวัฒนธรรมสากลโดยทั่วไปที่นิยมการนับถือสายพ่อ (Patriarchal Society) เช่น อินเดีย จีน และตะวันตก ชาวไทยวน - ล้านนา มีโครงสร้างพื้นฐานเป็นสังคมสายแม่ (Matriarchal Society) ให้ความสำคัญกับเพศหญิง (ผู้หญิง/แม่หญิง) เป็นสำคัญ เนื่องจากผู้หญิงทำหน้าที่หลักในเรื่องดูแลการกินอยู่และความอยู่รอดของครอบครัว และผู้หญิงส่วนมากไม่ค่อยย้ายถิ่นฐาน ดังนั้น จึงเป็นผู้มีความรู้และความทรงจำเกี่ยวกับชุมชนตลอดจนความเป็นมาของตนเองได้ดี ผู้หญิงมักจะมีเรื่องเล่าและสืบสานภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน ในสมัยที่ยังไม่มีการใช้นามสกุลย่าหรือยาย หรือแม่ จะเป็นผู้สั่งสอนให้ลูกหลานรู้จักเรื่องราวและเครือญาติของตน โดยการลำดับญาติไล่เรียงเชื้อสายข้างแม่ก่อน และค่อยแนะนำข้างพ่อให้รู้จักในภายหลัง ดังนั้น ประเพณีต่าง ๆ จึงถูกถ่ายทอดจากผู้เป็นแม่ก่อนเสมอ เช่น การแต่งงานหรือที่เรียกว่า “กินตองหรือกินแขก” ตามประเพณีผู้ชายจะต้องย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิง และผู้หญิงจะเป็นฝ่ายดูแลบ้านเรือนทุกอย่าง รวมทั้งเป็นเจ้าของทรัพย์สินเงินทอง ที่อยู่อาศัย ที่มีอยู่ ผู้หญิงจึงเป็นผู้กำหนดรูปแบบการดำรงชีวิต การอยู่ การกิน จารีตประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในบ้านเรือนและครอบครัว (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 11)

ชาวไทยวน - ล้านนา นิยมกินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก บางครั้งมีนักวิชาการเรียกชาวไทยวน-ล้านนาว่าเป็นสังคมแบบวัฒนธรรมข้าวเหนียว ซึ่งสืบวัฒนธรรมแม่นี้ และปัจจุบันนี้ก็ยังพบอยู่อย่างกว้างขวางในแถบรัฐฉานของเมียนมาร์ สิบสองปันนา เชียงรุ่ง เชียงตุง สิบสองจุไท ประเทศลาว ตลอดจนล้านนา และภาคอีสานตอนบนของไทย (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 12)

4. ด้านประเพณี

การกำหนดประเพณีปฏิบัติในชีวิตของชาวไทยวน-ล้านนา โดยมีจารีต (ฮีตเมือง) ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมในครอบครัวและชุมชน มีประเพณี (ปาเวณีเมือง) ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานและ

12 Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus Vol.9 No.2 April-June 2022

จะทำทุกปีเป็นเทศกาลหรือประเพณีประจำเดือน เช่น ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีอินทขิล ประเพณีสืบชะตาคน-บ้าน-เมือง ประเพณีลอยโคมดหรือลอยกระทง ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา และยังมีประเพณีที่ทำกันเป็นครั้งคราว เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมไทยวน - ล้านนา

วิถี พานิชพันธ์ (2548) ได้จำแนกฮิตสิบสองตามประเพณีของชาวไทยวน-ล้านนาไว้ ดังนี้

เดือนห้า (กุมภาพันธ์) งานศพพระสงฆ์ เจ้านาย ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ งานปอยหลวง งานตานตุง ประเพณีไหว้พระธาตุดอยตุง

เดือนหก (มีนาคม) งานปอยหลวง สมโภชวัดอาราม ปอยสังข์ ประเพณีฝึมด ผีเม้ง ประเพณีไหว้พระธาตุหูกเป้ง

เดือนเจ็ด (เมษายน) สงกรานต์ปีใหม่ การสงน้ำ พระพุทธรูป ประเพณีดำหัว ก่อเจดีย์ทราย สืบชะตาวัย สะเดาะเคราะห์ บวชลูกแก้ว ขึ้นบ้านใหม่ เลี้ยงผีปู่ย่า

เดือนแปด (พฤษภาคม) สร้างบ้านเรือน งานบวชลูกแก้ว การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานแข่งขันบอกไฟหมื่นบอไฟแสน ประเพณีไหว้พระธาตุแปดเป้ง (ดอยสุเทพ พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุศรีจอมทอง)

เดือนเก้า (มิถุนายน) ประเพณีเลี้ยงผีเมือง ผีเจ้านาย เลี้ยงผีขุนน้ำ งานไหว้ครู การหว่านกล้า ซ่อมฝาย เลี้ยงผีฝาย

เดือนสิบและสิบเอ็ด (กรกฎาคม-สิงหาคม) ประเพณีเข้าพรรษา การดำนาปลูกข้าว แหกนา

เดือนสิบสอง (กันยายน) งานตานก๋วยสลาก ประเพณีแข่งเรือ

เดือนเกียง (ตุลาคม) ออกพรรษา ประเพณีตานก๋วยสลาก ตานธรรม ตั้งธรรมหลวง ลอยสะเปา เกี่ยวข้าวดอ

เดือนยี่ (พฤศจิกายน) ลอยสะเปา ตั้งธรรมหลวง งานบูชาพระธาตุลำปางหลวง ประเพณียี่เป็ง

เดือนสาม (ธันวาคม) เกี่ยวข้าวปี ประเพณีสู่ขวัญควาย สู่ขวัญข้าว การเก็บข้าวใส่ยุ้ง

เดือนสี่ (มกราคม) กวนข้าวทิพย์ ตานข้าวใหม่ ตานหลวงไฟพระเจ้า (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 8)

สรุป

ฝับรรพบุรุษมีความเป็นมาจากการที่บรรพบุรุษของคนตระกูลไทยวน - ล้านนา ได้คิดค้นวิธีการควบคุมความประพฤติของพลเมืองให้อยู่ในกติกาหรือกฎเกณฑ์ที่กลุ่มตนกำหนดขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ในส่วนความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา นั้น นักประวัติศาสตร์ได้ให้ความเห็นไว้ 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรก เชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา อยู่อาศัยในดินแดนล้านนา (ภาคเหนือตอนบนของไทย) มาตั้งแต่เดิม และแนวทางที่สอง เชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ได้อพยพมาจากดินแดนทางตอนใต้ของจีน (สิบสองปันนาหรือสิบสองพันนา ในมณฑลยูนนานของจีน) โดยถูกกลุ่มคนจีนขับไล่ จึงได้อพยพลงมาทางตอนใต้เรื่อยมาจนกระทั่งลงมาอยู่ในดินแดนบริเวณอาณาจักรล้านนาเดิม (อาณาจักรเชียงแสน) และในส่วนอิทธิพลของแนวคิดฝับรรพบุรุษต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ดังนี้ ด้านปรัชญาและความเชื่อ แนวคิดฝับรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านปรัชญาและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา โดยสะท้อนจากการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา ที่อิงหลักพุทธศาสนาและจัดทำพิธีกรรมบวงสรวงหรือเซ่นไหว้ฝับรรพบุรุษ รวมทั้งความเชื่อต่อบรรพบุรุษได้ถูกสร้างขึ้นมาเป็นกติกากฎเกณฑ์เพื่อควบคุมสังคมให้สงบเรียบร้อย ด้านศิลปะ แนวคิดฝับรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านศิลปะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา โดยถูกสะท้อนออกจากภาพเขียนประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ยวนตามหอศิลปะในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ด้านวัฒนธรรม แนวคิดฝับรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว โดยสะท้อนออกทางภาษาที่คนตระกูลไทยวน-ล้านนาใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน เช่น ภาษาคำเมือง ภาษาลาว เป็นต้น การแต่งกายที่แตกต่างจากกลุ่มคนตระกูลอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น การใส่เสื้อและผ้าซิ่นที่ทักทอด้วยใยไหม รวมทั้งการบริโภคอาหารที่แตกต่างจากกลุ่มคนตระกูลอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น บริโภคข้าวเป็นเหนียวเป็นหลัก เป็นต้น และ ด้านประเพณี ฝับรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ทำให้เกิดประเพณีหรือพิธีกรรมบวงสรวงเซ่นไหว้ หรือบูชาฝับรรพบุรุษ (ฝัปู่ย่าตายาย) ประเพณีขอฝนหรือจุดบั้งไฟ (บั้งไฟพญานาค) ประเพณีสงกรานต์หรือปูเถาน ย่าเถาน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ (สงกรานต์) ประเพณีบวชนาคหรืออุปสมบท ประเพณีอื่น ๆ ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามัคคีและความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่กลุ่มคนตระกูลไทยวน-ล้านนาในภาคเหนือเป็นสำคัญ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาอิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และ ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาแล้ว ผู้เขียนได้พบว่า มีองค์ความรู้จากการศึกษาเรื่องนี้ สามารถ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ความรู้ ในกรอบอภิปรัชญา

- พบว่า แนวคิดหรือทฤษฎีอภิปรัชญาเกี่ยวกับความเป็นจริง และความเชื่อในความมีอยู่ของ ผีบรรพบุรุษว่ามีอยู่จริง มีอยู่อย่างไร จะเข้าถึงผีบรรพบุรุษได้ด้วยวิธีการอย่างไร นอกจากนั้นยังพบความจริงของชีวิตมนุษย์ในการติดต่อหรือสื่อสารกับผีบรรพบุรุษ ได้ด้วยการเซ่น หรือบูชาด้วยเครื่องเซ่นไหว้

2. องค์ความรู้ ในกรอบจริยศาสตร์

- พบว่า มีความรู้ในแง่ของจริยศาสตร์ที่ปรากฏในแนวคิดผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยวน - ล้านนา โดยจะเห็นได้จากการนำแนวคิดความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษมากำหนด เป็นกฎเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมเพื่อความสงบสุขและความสามัคคี ในชุมชนหรือสังคมเป็นสำคัญ

3. องค์ความรู้ ในกรอบสุนทรียศาสตร์

- พบว่า การนำความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา มาประยุกต์ เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแสดง และการละเล่นด้วยการเล่นรำด้วยเครื่องดนตรี ต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนุกสนานและความบันเทิงใจแก่คนในชุมชนหรือสังคมล้านนา ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- _____. (2562). ประเพณีไทยภาคเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด.
- _____. (ม.ป.ป.). งานวิจัยชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/more_information.php
- _____. (ม.ป.ป.). ฐานข้อมูลท้องถิ่นในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/more_information.php
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2547). โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

- นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). ชวนถก ชาติและชาติพันธุ์ ข้อถกเถียงว่า “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2558). 30 ชาติในเชียงราย. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2554). เรื่องน่ารู้คู่ล้านนา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- วิถี พาณิชนันท์. (2548). วิถีล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ซิลเวอร์ม.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (ม.ป.ป.). (2564). ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์: ความหมาย และการเรียกชื่อ. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/more_information.php
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2561). ไทยวน คนเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด.
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2562). ความเชื่อเรื่องทิศของคนล้านนา และลัทธิบูชาผี. ในมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 1-7 กุมภาพันธ์ 2562 คอลัมน์ล้านนาคำเมือง, ชมรมฮักตัวเมือง (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2564 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_170443
- สุจิต วงษ์เทศ. (2560). วัฒนธรรมร่วมอุษาคเนย์ในอาเซียน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นาตาแฮก.